

КУЛЬТУРОЛОГІЧНІ ПИТАННЯ В ПУБЛІЦИСТИЦІ ГНАТА ХОТКЕВИЧА

Висвітлено на прикладі статей Г. М. Хоткевича основні культурологічні закономірності кінця XIX – початку XX ст., проаналізовано проблемно-тематичне спрямування матеріалів публіциста, жанрово-стильові особливості творів.

Ключові слова: публіцистика, культурологічний контент, Літературно-науковий вісник, Гнат Хоткевич, жанрово-стильові особливості.

Актуальність. Творчість Гната Мартиновича Хоткевича займає визначне місце в історії України та історії української журналістики. Доробки громадсько-політичного діяча, учасника літературно-мистецького процесу ґрунтовно не досліджені, особливо мало аналізована його публіцистична діяльність, тому журналістські матеріали Гната Хоткевича залишаються маловивченими та актуальними й зараз. Публіцист у творах аналізує тодішній стан театру, пропонує екскурс в історію, робить прогнози на майбутнє, описує найвизначніші періоди розвитку української літератури, які є актуальними для вивчення у наш час.

Об'єктом дослідження є публіцистичні матеріали Гната Хоткевича, надруковані у часописі «Літературно-науковий вісник» протягом 1898-1908 рр.

Предметом дослідження є проблемно-тематичні та жанрові особливості публіцистичних матеріалів Гната Хоткевича надруковані у часописі «Літературно-науковий вісник» протягом 1898-1908 рр.

Мета – з'ясувати внесок публіцистичної діяльності Гната Хоткевича для розвитку літературного процесу в Україні.

Досягнення основної мети передбачає виконання таких **завдань**:

- відібрати та систематизувати журналістські твори Гната Хоткевича, які з'явилися на сторінках часопису «Літературно-науковий вісник» кінця XIX початку XX століття;
- описати тематичне та ідейне спрямування матеріалів;
- з'ясувати основні проблемні аспекти на яких публіцист зосереджує увагу у своїх творах, його бачення тогочасного стану української публіцистики.

Значна кількість науковців досліджували життя та творчість Гната Мартиновича Хоткевича. На сьогодні є п'ять дисертацій, де вчені аналізують постать Гната Хоткевича як музиканта, педагога, засновника Гуцульського театру. Це – Вдовіченко Л. П. «Героїчна минувшина у творчості Гната Хоткевича (фольклорні та історичні джерела. Їх інтерпретація)» [1], Семенюк М. В. «Музична діяльність Гната Хоткевича в контексті української літератури першої половини XX (за матеріалами Центрального Державного історичного архіву)» [5], Шлемко О. Д. «Гуцульський театр Гната Хоткевича як мистецький та етносоціальний феномен» [6], Партола Я. В. «Гнат Хоткевич і українська театральна культура кінця XIX початку XX ст.» [3], Роман Н. М. «Формування музичної культури молоді у творчій та педагогічній діяльності Гната Хоткевича на Слобожанщині» [4].

Відомий журналістикознавець Михайлин І. Л. у виданні «Журналістика як всесвіт. Вибрані медіадослідження» [2], описав творчість Гната Хоткевича у 1917 році, тобто в той час, коли останній видавав газету «Рідне слово». У 2003 році світ побачила книга Шаповала Ю. Г. «І в Україні світилось те слово...» [6], де на фактичному матеріалі вперше досліджується журнал «Літературно-науковий вісник», аналізується творчість його працівників і згадується постать Гната Хоткевича.

Однак, не дослідженою сьогодні залишається культурологічна проблематика публіцистичної творчості Гната Хоткевича. Необхідний аналіз статей Гната Хоткевича, з'ясування значення діяльності публіциста для літературного процесу.

У статті застосовано порівняльно-історичний, хронологічно-проблемний, статистичний, історико-типологічний, історико-оглядовий, історико-описовий, біографічний.

Джерелами дослідження є часопис «Літературно-науковий вісник» («ЛНВ»). Різні довідники, бібліографічні покажчики, дисертації, наукова література, архівні матеріали.

Огляди, аналітичні статті, рецензії представляють жанрову різноманітність творів Гната Хоткевича на сторінках «ЛНВ». Автор написав рецензії на такі публіцистичні матеріали: «Недруковані вірші» Я. І. Щоголева, «Дозвілля 1888-1898» Кузьменка, «З російської України. Новини нашої штуки», «Новини нашої літератури М. Ф. Сластин «Приймак», Старицький, Тарас Бульба для сцени», «Новини нашої літератури «Нова Хатина» зб. Твор. Шабленка», Жернов. «Збірник творів», Толстой Л. «Козаки», Кміт Ю. «З гір», Курило К. «По дорозі», Курцеба М. «Перші цвіти», Мандичевський Є. «Судьба», Маріан Глушкевич. «Собраніє стихов. Книга вторая», Медобірський Л. «Вітер віє. Пісня перша і друга», «Літературні враження» (розгляд думки Винниченка «Щаблі життя», «Ne quid nimis» (відповідь Кониському).

У «ЛНВ» опубліковані оглядово-аналітичні матеріали Гната Хоткевича: «З російської України (факт історичної вартости) думки про відродження української літератури», «Літературні враження (убогість нашої лі-

тератури)», «Дрібні листи з України», «З російської України (сумний стан теперішнього українського театру. Драматичні «твори» Сластіна)», «Дещо про бандуристів та лірників (реферат з демонстрацією кобзарів)».

У 1900 році Гнат Хоткевич помістив публіцистичний матеріал під назвою «З російської України (сумний стан теперішнього українського театру. Драматичні «твори» Сластіна)» («Літературно-науковий вісник», 1900. Т. 9, с. 125-135), де автор описав тодішній стан українського театру, виявив причини, які призвели до занепаду літератури, детально проаналізував творчість Сластіна. З назви статті випливає, що достойним письменником Гнат Хоткевич його не вважає, бо навіть слово «твори» написав у лапках.

Досить часто у своїх публікаціях торкався Гнат Хоткевич теми упадку та відродження української літератури. Так, у 1900 році в статті «З російської України (факт історичної вартості) думки про відродження української літератури» публіцист приділяє увагу питанню відродження української літератури, він каже, що аксіома: «Тільки та національність дає тривкі задля літератури підвалини, котра совпадає в своєму розвитку з історією цивілізації» є безперечно правильною, але коли активно святкується те, як встають з попелу найменші словянські нації, треба говорити про: «зародження літератури на національних підвалинах і безперестанний міцний зв'язок з її народом» («Літературно-науковий вісник», 1900. Т. 12, с. 170-177). Публіцист переконує, що наша література не виросла на чужих елементах, а, навпаки, позичила свої теми лише в народі.

Гнат Хоткевич, роблячи екскурс в історію, наводить приклади того, як український народний гумор, народний дух був присутній у творах XVI-XVII ст., в ті часи, коли Україна кипіла суспільно-політичним життям, а мова творів була насичена латино-польськими, церковно-словянськими і українськими відтінками. Тоді починає своє існування література, яка, на думку Гната Хоткевича, має чисто народні популярні потреби, адже відкрито розповсюджувалася інформація про народні погляди, симпатії, антипатії, політичні програми, тощо. Проте, коли центр суспільного, політичного і культурного життя було перенесено до Москви і, здавалося б, що загинули «вільні сплески широкого вислову, загубились сліди безпосередності і, навіть, сама можливість самостійного існування щезла безповоротно», публіцист запевняє, що дух народний не загинув, він просто «затаїв своє слово про себе, в житевій силі народньої сутності, література не може загинути, якщо не загубить зв'язку з народом». («Літературно-науковий вісник», 1900. Т. 12, с. 170-177).

Досить вдало і точно, написані Гнатом Хоткевичем рецензії на маловідомих і популярних письменників.

Рецензію на постановку «Тарас Бульба» Старицьким Гнат Хоткевич написав у 1900 році під назвою «Старицький, Тарас Бульба для сцени» («Літературно-науковий вісник», 1900. Т. 41, с. 650-651). Критикуючи прогалини, яких допустився Старицький Гнат Хоткевич робить наступний висновок: «Взагалі перерібка далеко краща, ніж ранішня недотепа Ванченкова; більше збережено Гоголя, а се велике достоїнство; додано подекуди гарні деталі, і аж доти, доки не з'явиться другий Гоголь переробляти Тараса Бульбу задля сцени, – теперішній Тарас ставитиметься і робитиме своє діло. Тільки сей Бульба – дуже балакучий».

З добрим словом звертається до читачів Гнат Хоткевич, щоб згадати пам'ять письменника Якова Івановича Щеголева. У рецензії «Недруковані вірші Я. І. Щоголева» («Літературно-науковий вісник», 1899. Т. 7, с. 1-2), публіцист помістив вірші, які не увійшли в обидва збірники автора. Гнат Хоткевич поважає Я. І. Щеголева через те, що він до кінця твердо і непохитно тримався за свої національні переконання, за свої українські ідеали. Автор каже, що пам'ять таких письменників, які винайшли із занедбані рідної мови живу течію, треба шанувати та збирати твори, щоб історики літератури і культурної праці змогли виобразити для себе їх духовну постать.

Одним із найгостріших публіцистичних творів Гната Хоткевича є «Літературні враження (розгляд думки Винниченка «Щаблі життя»)», який був опублікований у 1908 році («Літературно-науковий вісник», 1908. Т. 42, с. 129-138). Автор не критикував Винниченка, не хвалив, а просто висловлював свою думку, щодо його творів. Спершу публіцист тонко сказав щодо твору «Щаблі життя»: «Його головний герой, напр., «просвещает юношество» глаголеть, що «99% революціонерів ходять до проститутток собі на здорове». Значить що, ж? Значить сі 99% уже ходили, уже розрішили проблему життя, а потім прийшов Винниченко і благословив. Очевидно, що в такій штуці і не може бути нового, вона все йде за житем, по заду його». Гнат Хоткевич цим намагається показати, що такі драми для Винниченка, це – легка робота, або навіть її відсутність, дешевий успіх.

Насамкінець Гнат Хоткевич побажав Винниченкові: шукати гармонії і міри, вивчити мову, якою він пише, ставити собі важкі задачі, бо того, що було досить для Wunderkind-а в українській літературі, для маленького хлопчика, рішуче замало для дорослого чоловіка та талановитого художника.

Аналізуючи жанрові напрямки творчості Гната Хоткевича, варто зазначити широкий тематичний діапазон його публіцистики, що вказує на освіченість, високу культурність та естетичні уподобання автора. Публіцистичні матеріали Гната Хоткевича можна розділити на такі тематично-жанрові напрямки: рецензування та анотація книг, дотичних до загальної теми; україністика за межами України; події і факти сучасного суспільного життя, що розкривали процеси утвердження національної ментальності, традицій, історії.

Більшість творів написані у вигляді аналітичних, оглядових та критичних статей, досить часто на сторінках часопису зустрічаються рецензії публіциста. Аналізуючи книги, вірші, оповідання, оглядаючи літературне життя, критикуючи не талановитих артистів, авторів, Гнат Хоткевич, таким чином, торкається проблем, найбільш болючих, гострих та важливих на той час. Літературознавець зауважує, що талановитих письменників, таких як В. Винниченко, він не критикує, а лише висловлює свою думку щодо того чи іншого твору, пропонує користі ре-

комендації. Проте, люди, які невдало взялися за перо, викликають у публіциста незадоволення та роздратування, які Гнат Хоткевич за допомогою образів, порівнянь, епітетів передає на папері.

Теми, які піднімає автор актуальні та цікаві й до сьогоднішнього дня. Ось, напр. у 1900 році Гнат Хоткевич аналізує постановку повісті «Тарас Бульба» Старицьким («Літературно-науковий вісник», 1900. Т. 41, с. 650-651), а у 2009 році Україна побачила вже екранізований твір. Дуже цікаво проаналізувати ті моменти, на яких зосереджував увагу Гнат Хоткевич, який глибоко вивчив постать Тараса Бульби і точно передав зауваження щодо постановки. Не тільки зауваження, але й правильні шляхи розвитку пропонує Гнат Хоткевич у своїх творах.

У результаті дослідження можна виявити основні причини, обставини, які на думку Гната Хоткевича формували упадок та допомагали піднесенню культурного життя людей. Гнат Хоткевич порівнює розвиток літератури з етапами творення великого міста. На його думку, від самотнього хуторного життя формується велике місто як і у великій літературі «за генієм, мов шакали за львом, сотнями починають високо іде дрібніші письменники». Авторів сташно за літературу, яка стала ніби «*idée fixe*», яка котиться вниз. Про художника-виконавця, українського артиста Гнат Хоткевич каже, що він вміє тільки «валить дурака по раз зробленій програмі, на заведений лад». За словами публіциста, 90% тогочасних артистів не мають вищої освіти, часто на сцену виходять малярі, теслі, слюсарі, а іноді люди без ніякого заняття. Головні причини деморалізації покоління героїв сцени, на думку Гната Хоткевича – недбалість, моральні лінощі тих, хто вже своїм суспільним (щодо літератури) становищем має де-яку силу і владу; бажання працювати не на благо літератури, а лише собі на заробіток; поява потреб анти-художніх, що може і дають успіх п'єсі на цю хвилину, але зменшують її вартість, бо перетворюють театр із художньої інституції в чисто промислову, а автора у «доставця покупного на театральнім базарі тавара»; відсутність молодих письменників, які варті того, щоб про них згадувати. («Літературно-науковий вісник», 1908. Т. 43, с. 120-129).

На думку Гната Хоткевича, також важливими причинами «убогості нашої літератури» є: брак естетичних вражень; забування того, що те, що було досить для письменника 60-70 років, того замало тепер; рутинність, бо для письменників стало легше повторити, наслідувати, ніж творити, легше підмазати і реставрувати, ніж намалювати. Щоб покращити ситуацію автор пропонує письменникам зарядитися девізом: «Шукати, шукати треба. Не задовольняти ся легкою роботою, давати собі труд шукання – де і чого то інша річ, але треба щоби завше література була живчиком шукання, треба щоби видно було, як автор іде власними ногами, а не переговорювати чужі слова» («Літературно-науковий вісник», 1900. Т. 12, с. 170-177).

Висновки. Публіцистичні твори Гната Хоткевича в «Літературно-науковому віснику» зацікавлюють високою ідейністю, аналітичністю, образністю, емоційністю. Публіцист часто звертається до читачів, але ніколи не нав'язує їм свої думки. Творчість Гната Хоткевича вражає глибокою інформаційною наповненістю, документалізмом, високим рівнем майстерності. Цитати, які використовує публіцист, роблять його тексти динамічними, яскравими. Часто у матеріалах Гната Хоткевича зустрічаються фразеологізми, крилаті вислови, архаїзми, а також пряма мова, що оживляє текст, надає йому переконливості. Матеріали літературознавця є цінними для українців ще й тому, що в них присутня любов до рідної землі та прагнення до якісної літератури, до духовного збагачення творами літератури та мистецтва, народними традиціями та звичаями.

Список використаних джерел

1. Вдовіченко Л. П. Героїчна минувшина у творчості Гната Хоткевича (фольклорні та історичні джерела. Їх інтерпретація): Дис... канд. філол. наук. 10.01.01. / Вдовіченко Лариса Петрівна. – Луганськ, 2004. – 178 с.
2. Михайлин І. Л. Журналістика як всесвіт: Вибрані медіа дослідження / Михайлин Ігор Леонідович – Х.: Прапор, 2008. – 512 с.
3. Партола Я. В. Гнат Хоткевич і українська театральна культура кінця XIX початку XX ст.: Дис... канд. пед. наук. 13.00.01. / Партола Яна Вікторівна. – Харків, 2003. – 182 с.
4. Роман Н. М. Формування музичної культури молоді у творчій та педагогічній діяльності Гната Хоткевича на Слобожанщині: Дис... канд. пед. наук: 13.00.01 / Роман Наталія Михайлівна. – Х., 2000. – 177 с.
5. Семенюк М. В. Музична діяльність Гната Хоткевича в контексті української літератури першої половини XX (за матеріалами Центрального Державного історичного архіву): Дис... канд. мистецтвознав. 17.00.03. / Семенюк Маргарита Вікторівна. – К., 2006. – 160 с.
6. Шаповал Ю. Г. І в Україні святилось те слово...: Наукові праці / Шаповал Юрій Григорович – Львів: ПАІС, 2003. – 680 с.
7. Шлемко О. Д. Гуцульський театр Гната Хоткевича як мистецький та етносоціальний феномен: Дис... канд. мистецтвознав.: 17.00.02. / Шлемко Ольга Дмитрівна. – К., 2004. – 200 с.

The main culturological regularities of the end of the 19th – at the beginning of the 20th century are observed after the example of Ignat Khotkevich's articles; the problem and topical content both with the genre and style peculiarities of his is articles analyzed.

Key words: social and political essays, culturological content, «The Literature and Science Bulletin» («Literaturno-Naukovyi Visnyk»), Ignat Khotkevich, features of genre and style.